

Недійсність правочинів вчинених під впливом насильства та тяжкої обставини: окремі питання значення свободи волі

Савченко В.О.¹

Опубліковано	Секція	УДК
29.02.2024	Право	347.132.6

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11634750>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. *Вступ.* У статті досліджується недійсність правочинів вчинених під впливом насильства та тяжкої обставини в контексті окремих питань значення свободи волі. Окрема увага приділяється проблематиці впливу насильства та тяжкої обставини на свободу волі, визначенню зовнішнього та внутрішнього впливу на неї, а також виникненню неузгодженості між її внутрішньою формою та волевиявленням.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Коли особа вчиняє правочин під впливом насильства, її воля деформується, адже рішення було прийнято під впливом зовнішньої сили, а не стало результатом власних бажань і інтересів. У правочинах укладених під впливом насильства контрагент втручається у волевиявлення іншої особи, адже для нього не має значення її внутрішня воля. Метою його дій є не формування бажання укласти договір, а примус до самого факту укладання правочину на власних умовах. Правочини укладені під впливом насильства характеризуються впливом на волевиявлення, що призводить до його невідповідності внутрішній волі. Виникнення дефектів волі можуть бути не пов'язані з впливом іншої особи, а стати наслідком неправильно сформованої внутрішньої волі особи через тяжкі обставини. В цих випадках, внутрішня воля деформується без наявності умислу. З одного боку, особа, на яку впливають тяжкі обставини самостійно приймає рішення про укладання правочину та узгоджує його умови, але з іншого боку, згода з на укладання правочину надається лише через наявність специфічних обставин, у разі відсутності яких правочин не було б укладено на таких умовах.

Висновки. Правочини вчинені під впливом насильства породжують не відповідність внутрішньої та зовнішньої волі, адже такі правочини не відображають реальні інтереси та бажання учасників правовідносин. В цьому випадку відбувається

¹ кандидат юридичних наук, доцент; доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна; Науковий співробітник Оксфордського університету, Оксфорд, Велика Британія; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

вплив на волевиявлення (зовнішню форму свободи волі), що призводить до його невідповідності внутрішній волі. Насильство є єдиною підставою для оспорювання правочинів яка передбачає вплив на зовнішню форму свободи волі. На відміну від цього, правочини укладені під впливом тяжких обставин характеризуються узгодженням внутрішньої волі та волевиявлення, де внутрішня воля була сформована хибно через певні зовнішні обставини.

Ключові слова: правочини, зобов'язання, договір, договірні зобов'язання, зустрічні інтереси, зустрічні обов'язки, вади волі, дефекти волі, вплив насильства, тяжкі обставини.

Invalidity of transaction conclusion under the influence of violence and difficult circumstance: some issues of the value of freedom of will

Abstract. *Introduction.* The paper examines the invalidity of a transaction's conclusion under the influence of violence and difficult circumstances in specific issues of freedom of will. Particular attention is paid to the influence of violence and difficult circumstances on free will, the determination of external and internal influence, and the emergence of inconsistency between the internal form of free will and the expression of will.

Summary. When a person transaction conclusion under the influence of violence, his will is deformed because the decision was made under the influence of an external force and was not the result of his desires and interests. In transactions concluded under the influence of violence, the counterparty interferes with the expression of will because, for him, the inner will of the other party does not matter. That is, the purpose of his actions is not to formulate a desire to conclude a contract but to force him to conclude the transaction on his terms. Thus, the acts concluded under the influence of violence are characterised by an influence on the expression of will, which leads to its inconsistency with the inner will. The occurrence of defects of the will may not be related to the influence of another party but be the result of a person's improperly formed internal will due to difficult circumstances. In these cases, the inner will is deformed without intention. On the one hand, a person affected by difficult circumstances decides to enter into a deed and agree to its terms. Still, on the other hand, he agrees to the transaction conclusion only due to specific circumstances, in the absence of which he would not participate in legal relations under such conditions.

Conclusions. Transaction conclusions under the influence of violence do not result in the correspondence of internal and external will because such acts do not reflect the real interests and desires of the participants in the legal relationship. In this case, there is an influence on the expression of will (external form of free will), which leads to its inconsistency with the inner will. Only violence implies influence on the external form of free will. In contrast, the transaction conclusion under challenging circumstances is characterised by the coordination of the internal will and the expression of the will, where the internal will was formed incorrectly due to external circumstances.

Keywords: obligations, contracts, contractual obligations, countervailing interests, countervailing obligations, will defects, violence, difficult circumstances.

Вступ

Правочин потребує узгодження свободи волі учасників правовідносин для визначення зустрічних інтересів, прав та обов'язків. З одного боку, правочини відображають ідею цивільно-правової свободи в контексті наділення мотивів, бажань та інтересів правовим значенням через узгодження змісту правочину, умови

якого є обов'язковими для сторін. З іншого боку, укладання правочину з порушеннями нормативно визначених вимог дає підстави для визнання його недійсним через умови оспорюваності та нікчемності. Однією з підстав визнання правочину недійсним є наявність вад волі, які призводять до деформації свободи волі та можуть створювати дисонанс між її внутрішньої та зовнішньої формами. В певних випадках, вади волі виникають внаслідок зовнішнього впливу на учасника правовідносин через насильство та тяжку обставину.

Постановка завдання дослідження. Наукова доктрина містить значну кількість досліджень підстав визнання правочинів недійсним через їх укладання під впливом насильства та тяжкої обставини. Проте залишаються дискусійними питання їх взаємозв'язку зі свободою волі, визначення зовнішнього та внутрішнього впливу на неї, а також виникнення неузгодженості між її внутрішньою формою та волевиявленням.

Мета дослідження. Встановити значення свободи волі для правочинів вчинених під впливом насильства та тяжкої обставини.

Стан наукової дослідженості теми. Правова проблематика вад волі детально висвітлена у національній та іноземній правовій доктрині, зокрема, у працях Р. Алексій (Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03), С. Герасимовського (Правочини, вчинені під впливом насильства як вид оспорюваних правочинів), О. Зайцев (Насильство як міжгалузевий інститут права), Р. Зіммермана (The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition), Н. Побіянської та Н. Хатнюк (Визнання недійсним договору, вчиненого під впливом тяжких обставин і на невігідних (кабальних) умовах, як спосіб захисту прав суб'єктів господарювання) та ін.

Результати

Нормативне розуміння насильства зводиться до наявності певного тиску для прийняття необхідного рішення. Відповідно до ч. 1 ст. 231 Цивільного кодексу України, правочин, вчинений особою проти її справжньої волі внаслідок застосування до неї фізичного чи психічного тиску з боку другої сторони або з боку іншої особи, визнається судом недійсним [1, ч. 1 ст. 231]. В даній нормі прямо не закріплена можливість оспорювання правочину вчиненого через погрозу застосування насильства та зазначено лише про факт його застосування. Проте, погроза насильством може кваліфікуватися як психічний тиск, а тому, дія зазначеної норми може поширюватись не лише на випадки фактичного застосування насильства, а і на погрозу його застосування. Зазначене підтверджується Рішенням Галицького районного суду м. Львова від 09.05.2023 р. у справі № №461/6970/22, в якому зазначено наступне: 1) на відміну від насильства, погроза полягає у здійсненні тільки психічного, але не фізичного впливу, і має місце за наявності як неправомірних, так і правомірних дій; 2) погроза може бути підставою для визнання правочину недійсним, коли через обставини, які мали місце на момент його вчинення, були підстави вважати, що відмова учасника правочину від його вчинення могла спричинити шкоду його законним інтересам [2].

Головне значення в цьому випадку матиме встановлення причинно-наслідкового зв'язку та доказ того, що правочин було укладено саме внаслідок таких дій. Через можна припустити, що більш коректним є використання терміну «примус», а не «насильство», адже його зміст передбачає все зазначене вище.

Примус визначається як загроза або заподіяння шкоди, спрямована на те, щоб змусити особу зробити щось проти її волі або судження з метою змусити її проявити згоду без справжнього бажання [3]. Насильство та погроза ним є грубим втручанням

у свободу волі, адже створює штучні умови для участі у правовідносинах. Хоча існують різні види насильства (фізичне, сексуальне, домашнє, економічне), його розуміння зводиться до фізичного чи психічного впливу на іншу людину з метою задоволення власних інтересів.

О. Зайцев виокремлює шість ознак насильства: 1) це активна поведінка – дія (застосувати насильство шляхом бездіяльності не можна); 2) застосовується умисно і супроводжується відповідною мотивацією, у центрі якої – ігнорування прав і свобод людини; 3) така дія обов'язково порушує право особи на недоторканність; 4) мета – спонукання іншої особи до укладення правочину; 5) примусовий вплив, який здійснюється всупереч волі потерпілого, із застосуванням проти нього сили; 6) завдання шкоди життю, здоров'ю, особистій свободі іншої людини, заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, побої тощо [3, с. 188].

Коли особа вчиняє правочин під впливом насильства, її воля деформується, адже рішення було прийнято під впливом зовнішньої сили, а не стало результатом власних бажань і інтересів. Процес деформації волі під впливом насильства може бути коротко- та довготривалим. Застосування фізичного насилля може одразу призвести до задоволення інтересів особи, яка вчиняє примус, а психічний тиск може здійснюватися протягом довгого часу, що підтверджується судовою практикою. Так Рішенням Радомишльського районного суду Житомирської області від 10.08.2021 р. у справі № 289/1323/21 задовільнено позов про визнання заповіту недійсним через його укладання під впливом насильства. Під час розгляду судової справи відповідач позов визнав повністю та підтвердив, що постійно проживав з рідною тіткою (спадкодавцем) і її волевиявлення не було вільним, оскільки дізнавшись, що вона склала заповіт на користь іншої особи, відповідач постійно вчиняв щодо неї психологічний тиск, погрожував та всіляко схиляв для укладення заповіту на його користь, та вважає, що є всі підстави для задоволення позову, оскільки заповідач хотів укласти заповіт на користь Особи 2, яка тривалий час допомагала йому матеріально, а заповіт на відповідача був складений під його тиском, оскільки заповідач була залежна від нього [5].

В окремих випадках має місце умовний примус. Наприклад, коли особа вступає у правовідносини в умовах обмеження принципу свободи договору через наявність слабшої сторони у правовідносинах, якою може бути окремий споживач, кредитор, особа, яка вступає у відносини з суб'єктом господарювання, який займає монополіне становище на ринку, тощо. Це найбільш актуально для договорів приєднання, де одна сторона визначає умови договору, а інша лише приймає їх, а значить, свобода волі іншої особи обмежена прийняттям або неприйняттям оферти без можливості впливу на зміст договору. Однак такі випадки не слід кваліфікувати як примус, оскільки сторони самостійно приймають рішення про участь у таких правовідносинах.

Участь у правовідносинах під впливом насильства порушує основоположне право на свободу, яке виключає примус і тиск на прийняття рішень. Право на свободу означає, що людина вільна від зовнішнього втручання в її діяльність, за винятком випадків визначених законом [6]. Саме через таку позицію можна визнати всі механізми впливу на свободу волі загрозою основним правам людини та принципам цивільного права.

Визначення наявності примусу вимагає встановлення певної сукупності фактів: 1) необхідно довести, що особа прийняла рішення лише через реальну загрозу; 2) необхідно визначити вплив дій однієї особи на стан розуму іншої – якщо дія змусила особу відчувати, що немає іншого розумного вибору, окрім як вчинити правочин, то примус має місце [7].

У справі *Barton v Armstrong* розглянуто наступний випадок: «А (колишній голова правління компанії) погрожував Б (директору-розпоряднику) смертю, якщо він не погодиться придбати акції А. Були певні докази того, що Б вважав запропоновану угоду не задовільною, але уклав її. Після цього Б почав стверджувати, що правочин був укладений під примусом і тому є недійсним. Таємна рада компанії постановила, що якщо погрози А були причиною того, що Б уклав договір, він мав право на оскарження правочину, але лише якщо без погроз А він не планував і не хотів придбати акції. Тобто А мав довести, що його погрози не сприяли рішенню Б укласти договір» [8].

Примус має місце коли сторона бере участь у правовідносинах через загрозу заподіяння шкоди з боку іншої сторони (або її афілійованих осіб). Між згодою на участь у правовідносинах і загрозою настання (або настанням) негативних наслідків у разі відмови має бути прямий причинно-наслідковий зв'язок. Якщо Б планував придбати акції компанії навіть без погроз з боку А, то дії А не можна вважати примусом, а правочин вважатиметься дійсним.

Примус як механізм впливу на свободу волі асоціюється з *metus causa*. Ця юридична конструкція стосується вчинення дій через страх і погрози, але слід погодитись з Р. Циммерманном, що «*metus causa* не слід розуміти з точки зору ані вимагача, ані особи, яка була змушена діяти, а з позиції будь-кого, хто отримує щось на основі примусу, незалежно від того, чи був він сам відповідальним за скрутне становище іншої сторони, чи просто використовував це, чи діяв добросовісно» [9]. Особа, яка спричиняє насильство, та особа, яка укладає правочин та отримує вигоду від насильства, можуть бути різними. Як зазначає С. Герасимовський, для визнання правочину недійсним як такого, що вчинений під впливом насильства, не є обов'язковим, щоб контрагент сам здійснював насильство, достатньо щоб він знав про нього та отримував вигоду [10, с. 43]. Більше, того, насильство може бути направлено не проти самого учасника правовідносин, а проти членів його сім'ї, родичів, тощо, або їх майна [11, п. 21]. Отже, будь яке застосування насильства (або реальна погроза його застосування), яке стало причиною укладання правочину, є підставою для визнання його недійсним. Додатково це можна обґрунтувати тим, що реальний інтерес контрагента полягає не у створенні прав та обов'язків, які передбачені правочином, а у скасуванні загрозового стану, що породжує не відповідність зустрічних інтересів сторін.

У правочинах укладених під впливом насильства контрагент втручається у волевиявлення, адже для нього не має значення внутрішня воля іншої сторони. Метою його дій є не формування бажання укласти договір, а примус до самого факту укладання правочину на власних умовах. Наприклад, коли особа хоче продати річ за 1000 грн., але її примушують передати її за 100 грн., саме зовнішня форма свободи волі деформується, адже у особи не виникає бажання та реального інтересу передати річ за 100 грн.

Таким чином, правочини укладені під впливом насильства характеризуються впливом на волевиявлення, що призводить до його невідповідності внутрішній волі. Насильство є єдиною підставою для оспорування правочинів яка передбачає вплив на зовнішню форму свободи волі.

Виникнення дефектів волі можуть бути не пов'язані з впливом іншої особи, а стати наслідком неправильно сформованої внутрішньої волі особи через помилку та вплив незалежних від неї тяжких обставин. В цих випадках, внутрішня воля деформується без наявності умислу. Але, якщо під час укладання правочину під впливом помилки особа не усвідомлює її наявності, то при укладання правочину під впливом тяжких обставин, учасник правовідносин розуміє це, може бути ініціатором

укладання правочину, а інша сторона може взагалі не знати про наявність тяжких обставин. З одного боку, особа, на яку впливають тяжкі обставини самостійно приймає рішення про укладання правочину та узгоджує його умови, але з іншого боку, згода з на укладання правочину надається лише через наявність специфічних обставин, у разі відсутності яких правочин не було б укладено на таких умовах.

Тяжкі обставини мають бути настільки суттєвими, що особа втрачає можливість об'єктивно приймати рішення, або потребує негайного виправлення цих обставин і не бачить інших варіантів, окрім укладання кабального правочину.

Для того щоб правочин було визнано недійсним з підстав передбачених ст. 233 ЦК України, позивачу необхідно послатися на такі підстави, які будуть використанні в суді як докази, зокрема: 1) наявність в особи, що вчиняє правочин, тяжких обставин: хвороба, смерть годувальника, загроза втратити житло чи загроза банкрутства та інші обставини; 2) правочин повинен бути вчинений саме для усунення та/або зменшення тяжких обставин; 3) правочин повинен бути вчинений особою добровільно, без наявності насильства, обману чи помилки; 4) особа повинна усвідомлювати свої дії, але вимушена це зробити через тяжкі обставини; 5) доведення в судовому засіданні нерозривного причинно-наслідкового зв'язку між тяжкими обставинами та вчиненням спірного правочину, який вчиняється виключно для усунення та/або зменшення тяжких обставин, тобто основний акцент необхідно зробити на об'єктивній та суб'єктивній стороні [12, п. 13]. Всі наведені умови мають існувати у сукупності.

Проте практика застосування зазначених вище підстав є дискусійною. В якості прикладу можна навести Рішення Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 20.04.2023 р. у справі № 486/1201/21 яким суд задовільнив позов враховав наступні обставини: 1) позивач уклала договір дарування квартири на користь сина; 2) договір укладався нею при тяжких особливих обставинах, оскільки в неї є онкологічне захворювання, їй було призначено проведення хірургічної операції і вона не знала як вона пройде та які наслідки будуть для її стану здоров'я, у зв'язку з чим вирішила подарувати свою власну квартиру сину; 4) після проведення хірургічного втручання і проходження курсу хіміотерапії почався стан ремісії; 5) після прийняття дару обдарована особа померла, однак заяву на прийняття квартири у спадщину подав ще її син [13]. Суд вирішив, що через наявність онкологічного захворювання на момент вчинення правочину позивач не могла знати наслідки хірургічного втручання і тому договір дарування квартири було визнано недійсним.

На наш погляд, рішення суду у цій справі викликає питання. З одного боку, слід погодитись, що позивач уклала договір дарування через наявність тяжких обставин та не знала як пройде процес лікування. З іншого боку, укладання договору ні як не призводило до усунення чи зменшення тяжких обставин пов'язаних з тяжкою хворобою, що протирічить п. 23 Постанови Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 р. № 9 [11, п. 23]. Якщо позивач хотіла передати право власності на квартиру у разі настання її смерті, то більш логічним було б укладання заповіту, а не договору дарування.

Даний випадок доцільно кваліфікувати як оспорювання правочину через суттєву зміну обставин, що допускається в контексті «Доктрини фрустрації (Doctrine of Frustration)» та характерне для загального права, але не є типовим для України.

В контексті правової ідеї свободи волі, дефект волі в наведеній судовій справі полягав в тому, що внутрішня воля була направлена на передачу права власності у разі настання негативних наслідків від лікування (в цьому і полягав справжній інтерес), але волевиявлення було виражене через укладання договору дарування,

зміст якого не відповідав справжнім інтересам контрагента. Це призвело до невідповідності внутрішньої та зовнішньої волі, або неправильного формулювання внутрішньої волі в наслідок помилки (не розуміння суті та видів договорів).

Важливо зазначити, що друга сторона може взагалі не знати про наявність тяжких обставин та укласти правочин без мети скористуватися ними. Н. Побіянська та Н. Хатнюк зазначають, що факт вчинення правочину свідчить про те, що недобросовісна сторона скористалася несприятливим впливом тяжкої обставини на контрагента, через що у кожному випадку визнання такого правочину недійсним повинна застосовуватись двостороння реституція та відшкодування збитків і моральної шкоди [14, с. 189]. Проте дане твердження викликає сумніви, адже для того, щоб скористатися тяжкими обставинами, контрагент має знати про їх наявність та використати на власну користь. Особа не зобов'язана знати про всі індивідуальні обставини свого контрагента та перевіряти їх наявність під час укладання правочину. Більше того, особа, на яку впливають тяжкі обставини, має використати укладений правочин для їх зменшення або припинення, а отже, позиція Н. Побіянської та Н. Хатнюк дозволяє припустити, що після укладання такого правочину, контрагент, який «скористався» обставинами, має перевірити, чи дійсно цей правочин призводить до усунення чи зменшення тяжких обставин, що виходить за межі його компетенції та обов'язків. Більше того, слід погодитись з О. Дзерою, що для того, щоб вважати особу такою, що скористалася тяжкою обставиною свого контрагента, необхідно довести не лише факт, що вона знала про цю обставину, а і що вона знала про невідповідність для другої сторони умов правочину [15]. Таким чином, факт вчинення правочину не свідчить про те, що недобросовісна сторона скористалася несприятливим впливом тяжкої обставини на контрагента, адже визнання факту використання цих обставин потребує підтвердження того, що особа знала про них, вони призвели до кабальності умов правочину та використала це на свою користь. Якщо особа знаходиться у тяжких обставинах, але вони не вплинули на умови правочину, то підстав для його оспорювання не буде. Тяжкі обставини носять тривалий характер, а свобода волі деформується не одномоментно, а тому, не можна визнавати недійсними всі правочини, які були вчинені під час існування тяжких обставин. Наприклад, особа, яка має довготривалі тяжкі розлади здоров'я, купляє продукти харчування, сплачує за проїзд, здійснює комунальні платежі, тощо. І попри те, що весь цей час тяжкі обставини впливають на волю особи, зазначені правочини можуть і не укладатися під впливом цих обставин, не бути кабальними, або не бути укладеними для усунення чи зменшення тяжких обставин.

Зазначене підтверджується рішенням Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 17.10.2022 р. у справі № 373/608/22. Суть даної судової справи зводиться до наступного: 1) позивач просив визнати недійсними договори купівлі-продажу земельної ділянки і житлового будинку з одночасним припиненням права власності; 2) суд визнав, що правочини були вчинені під впливом тяжких обставин, адже позивачка є особою похилого віку, лікувалася від хвороб, які мають хронічний характер та суттєво впливають на рухливість, потребують систематичного лікування та догляду, а її син також хворіє, потребує стороннього догляду та реабілітації; 3) лікування позивачки та її сина потребували значних коштів; 4) ціни спірних договорів були нижчими за оціночну вартість майна, що відчувувалось, у більш ніж 6 разів на час укладення цих договорів; 5) оспорювані договори не були б вчинені або були б вчинені на інших умовах, якщо б позивачка та її син перебували б у кращих життєвих обставинах, не потребували б коштів на лікування та реабілітацію [16]. В результаті розгляду справи суд визнав правочини недійсними.

У даному випадку можна побачити наявність всіх необхідних елементів для визнання правочину недійсним через його укладання під впливом тяжких обставин: відчужувач дійсно перебувала у тяжких обставинах через стан здоров'я, уклала договір на не вигідних умовах, а отримані гроші були потрібні їй для усунення та/або зменшення тяжких обставин. В той же час, позивачка посилалась на те, що відповідач скористався тяжкими обставинами, але жодних доказів того, що відповідач знав про їх наявність надано не було. Виходячи з того, що суд не призначив відшкодування другій стороні збитків і моральної шкоди, що завдані їй у зв'язку з вчиненням цього правочину (що передбачено ч. 2 ст. 233 ЦК України), можна констатувати, що відповідач не скористався тяжкими обставинами і наслідками цього може бути лише визнання правочину недійсним та оплата судових витрат. Воля позивача у момент укладання правочину була деформована через хворобу (свою та свого сина), для лікування якої вона потребувала значних коштів, яких не мала. Якби не було хвороби, або якщо б позивач не мала потреб у грошах, вона не уклала б даний правочин на не вигідних умовах.

Р. Алексій наводить авторське визначення правочинів з вадами волі як виду недійсних правочинів, спрямованих на виникнення певних прав та обов'язків і вчинених дієздатною особою, внутрішня воля якої не відповідає зовнішньому волевиявленню [17, с. 24]. Але як ми побачили вище, в деяких оспорюваних правочинах внутрішня воля та волевиявлення співпадають, хоча сама внутрішня воля і була сформульована хибно. Таким чином, правочини з вадами волі можна поділити на такі, що виникають через вплив на внутрішню волю, та такі, що передбачають вплив на волевиявлення.

У розглянутій вище судовій справі внутрішня воля відчужувача та її волевиявлення співпадають, адже контрагент був зацікавлений в укладанні саме цього договору, але умови правочину були сформульовані через вплив зовнішніх обставин. З філософської точки зору, контрагент завжди укладає правочин під впливом певних зовнішніх обставин, але для визнання правочину недійсним, ці обставини повинні мати суттєве значення та обумовлювати прийняття не вигідних умов.

Таким чином, тяжкі обставини впливають на формування внутрішньої волі, що призводить до її відповідності волевиявленню.

Змістом ч. 3 ст. 203 ЦК України визначається, що волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі [1, ч. 3 ст. 203]. Але, як було показано вище, окремі вади волі передбачають відповідність внутрішньої та зовнішньої волі, що формально нівелює можливість оспорювання таких правочинів. Виходячи з цього, доцільно викласти ч. 3 ст. 203 ЦК України у новій редакції: волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі, яка не була сформована під впливом обману, помилки та тяжкої обставини.

Висновки

Проведений аналіз дає підстави визначити, що правочини вчинені під впливом насильства породжують не відповідність внутрішньої та зовнішньої волі, адже такі правочини не відображають реальні інтереси та бажання учасників правовідносин. В цьому випадку відбувається вплив на волевиявлення (зовнішню форму свободи волі), що призводить до його невідповідності внутрішній волі. Насильство є єдиною підставою для оспорювання правочинів яка передбачає вплив на зовнішню форму свободи волі.

На відміну від цього, правочини укладені під впливом тяжких обставин характеризуються узгодженням внутрішньої волі та волевиявлення, але внутрішня воля була сформована хибно через певні зовнішні обставини. Саме розуміння правової природи свободи волі та механізмів її застосування дозволяє відмежовувати один від одного різні підстави для визнання правочинів недійсним.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.06.2024).
2. Рішення Галицького районного суду м. Львова від 09.05.2023 р. у справі № №461/6970/22.
3. Garner. Duress. Black's Law Dictionary. URL: <https://thelawdictionary.org/article/what-is-duress/> (дата звернення: 08.06.2024).
4. Зайцев О. Л. Насильство як міжгалузевий інститут права. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.): тези доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. С. 186-188.
5. Рішення Радомишльського районного суду Житомирської області від 10.08.2021 р. у справі № 289/1323/21.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень шостого речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» від 20.12.2018 р. у справі № 1-170/2018(1114/18).
7. What makes a contract invalid? Ironclad. URL: <https://ironcladapp.com/journal/contracts/what-makes-a-contract-invalid/> (дата звернення: 07.06.2024).
8. Barton v Armstrong [1976] AC 104.
9. Zimmermann R. Metus and dolus. The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. 1996. P. 651–677. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198764267.003.0021> (дата звернення: 04.06.2024).
10. Герасимовський С. Правочини, вчинені під впливом насильства як вид оспорюваних правочинів. *Leges et viae*. 2013. № 3 (255). С. 41-44.
11. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного суду України від 06.11.2009 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09> (дата звернення: 05.06.2024).
12. Аналіз окремих питань судової практики, що виникають при застосуванні судами рекомендаційних роз'яснень, викладених у постанові Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 року № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними»: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20.07.2017 р.
13. Рішення Южноукраїнського міського суду Миколаївської області від 20.04.2023 р. у справі № 486/1201/21.

14. Побіянська Н. Б., Хатнюк Н. С. Визнання недійсним договору, вчиненого під впливом тяжких обставин і на невідгідних (кабальних) умовах, як спосіб захисту прав суб'єктів господарювання. Право.ua. 2017. № 3. С. 182-190.
15. Коментар до ст. 233 Цивільного кодексу України. Правовий портал «Юрисконсульт». URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/594-233.html> (дата звернення: 08.06.2024).
16. Рішення Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 17.10.2022 р. у справі № 373/608/22.
17. Алексій Р. Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Івано-Франківськ, 2020. 222 с.